

Charakteristika předmětu LITERATURA

Obsahové, časové a organizační vymezení předmětu

Předmět LITERATURA (LIT) představuje v rámci základního vzdělání součást oboru JAZYK A JAZYKOVÁ KOMUNIKACE. Tato oblast zaujímá stěžejní postavení ve výchovně vzdělávacím procesu.

Předmět je vyučován ve školním roce 2010/2011 v primě. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru LIT má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do dvou složek: Komunikační a slohové výchovy a Literární výchovy. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná, přesahy mezi těmito výchovami jsou žádoucí a běžné a dosahuje se jím zefektivnění komplexního rozvoje jazykové komunikace žáka.

V komunikační a slohové výchově se žáci učí vnímat a chápat různá jazyková sdělení, číst s porozuměním, kultivovaně psát, mluvit a rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu různého typu vztahujícího se k nejrůznějším situacím, analyzovat jej a kriticky posoudit jeho obsah. V literární výchově, žáci poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat literární fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace a obohatit jejich duchovní život.

Průřezová témata se probírají v rámci monotematických dní a projektů. Příležitostí pro opravdové talenty jsou recitační soutěže apod.

Výchovné a vzdělávací strategie

- v oblasti motivace

Výuka musí být poutavá a mnohotvárná. Je nezbytné, aby si žák při každé vyučovací hodině předmětu LIT uvědomil význam poznávaných informací, získávaných a upevňovaných dovedností a schopností. Proto je vždy nutné, aby byli žáci upozorňováni na teoretické i praktické využití poznatého, popřípadě aby byli vyzýváni k formulování vlastních názorů na tuto využitelnost. V literární výchově se spíše než na praktické využití musí klást důraz na vytváření vlastních citových postojů, čemuž je nutné přizpůsobit i vlastní motivaci žáků.

- v oblasti rozvoje kompetencí k učení

Žák ve shodě s klíčovými kompetencemi k učení dle RVP vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie. Učitel vede žáka k tomu, aby sám v učebnicích (textových a jiných pomůckách) vyhledal příklady zkoumaného jevu, sám stanovil pravidla pro tento jev typická a následně aby se sám pokusil vytvořit příklady vlastní, kde by právě získané vědomosti uplatnil. Jiným způsobem je rozdělení zkoumaných jevů mezi žáky do několika skupin (skupinové vyučování); žáci dokazují zvládnutí kompetence k učení tím, že jsou schopni vysvětlit zadaný jev (příklad) ostatním ve skupině, případně mezi skupinami.

Ačkoli v českém jazyce při nástupu na střední školu – na rozdíl od jiných, cizích jazyků, které se žák učí – lze již předpokládat, že žák zvládl praktické techniky pozorného, plynulého a věcného čtení a že chápe význam klíčových slov, přesto je vhodné i toto procvičovat.

Nezbytností je, aby žák poznával smysl a cíl učení, chápal důležitost a praktickou využitelnost poznávaného a uvědomoval si možnosti svého dalšího zdokonalování. Toho lze dosáhnout například předkládáním složitějších a rozsáhlejších textů s různými úkoly na vyhledávání klíčových slov, vět apod.

- v oblasti rozvoje kompetencí k řešení problémů

Žák vnímá nejrůznější problémové situace a na základě získaných poznatků tyto situace řeší. V předmětu LIT se schopnost řešení problémů projevuje rovněž na rozboru literárních ukázek: Žák je veden ke správnému použití jazykových jevů: např. při dokončování literární ukázky, vysvětlování odchylek od jazykové normy (ukázky nářečí, obecné češtiny apod.), vyhledávání gramatických výjimek apod. Žák má rovněž možnost přečtený text reprodukovat nebo vytvářet další texty vlastní – i s možností využití různých jazykových vrstev.

- v oblasti rozvoje komunikativních kompetencí

Žák logicky formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory, tj. je schopen odpovídat na doplňovací otázky typu „proč“, „co by se stalo, kdyby...“, „co musíme udělat, aby...“ ad. V souvislosti s výše uvedenými kompetencemi k řešení problémů je žák schopen vytvářet vlastní mluvené (popř. psané) projevy. Učitel vede cvičeními žáka k tomu, aby rozpoznal nejen, o jaké jazykové vrstvy se v daných projevech jedná, ale také aby dokázal zhodnotit vhodnost dané vrstvy pro různé společenské situace. Opět se zde nabízí využití příkladů (textů, popř. nahrávek) z médií i běžné komunikace. Simulací různých prostředí vede učitel žáka ke správnému užívání ustálených forem, jako jsou oslovení, omluva, prosba, vzkaz apod., i ovládnutí mimojazykových prostředků řeči (mimika, gesta).

Gymnázium Jiřího Ortena, Kutná Hora

Všechny tyto aktivity lze samozřejmě vztahovat nejen na jednotlivce, ale také na skupiny: Příklady proto mohou být texty (projevy) jiných žáků ve třídě. Tím je žák nucen naslouchat promluvám druhých a následně na ně reagovat.

- v oblasti rozvoje sociálních a personálních kompetencí

Se závěrem uvedeným výše v oblasti rozvoje komunikativních kompetencí souvisí rozvoj kompetence sociální a personální. Učitel vede žáka ke komunikaci nejen mezi nimi, ale také mezi žákem a jeho spolužáky (kolektivní práce, diskuse). Žáci musí reagovat na své vlastní projevy i projevy druhých a pod vedením učitele kontrolovat, opravovat a hodnotit své výkony (písemné i mluvené). Učí se tak nejen aplikovat své znalosti, řešit odborné problémy v daném předmětu, ale také vhodně a citlivě sdělovat výtky i pochvaly, navrhnout jiná další možná, lepší řešení apod. Na druhou stranu se žáci tímto učí přijímat kritiku ze strany svých vrstevníků, reagovat na ni a příště se nedostatků vyvarovat.

- v oblasti rozvoje občanských kompetencí

Žák i na základě vyučovacího předmětu LIT respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot a je schopen vcítit se do situací ostatních lidí. Předmět LIT zde spolupůsobí s ostatními předměty na celkovém rozvoji občanských kompetencí.

- v oblasti kognitivních struktur

Způsobů, jak učitel dosáhne toho, aby si žák upevnil a trvale zapamatoval určitý jev je více. U některých jevů je nejprve nutné trvat na paměťovém učení a následně důsledným opakováním tyto jevy fixovat. Žák může kromě reprodukce látky rovněž sám vytvářet a pro spolužáky připravovat úkoly. Další možností je přimět žáka, aby určitý jev sám vyhledal a zhodnotil. Touto myšlenkovou aktivitou dosáhne učitel mnohem lepšího zafixování, než kdyby jev prostě ukázal a popsal. Možností jsou rovněž vytváření různých „přehledů“ či „tabulek“ pro vlastní použití. I touto „nenásilnou“ formou si žák určitý gramatický jev opakuje, aniž by si to mnohdy uvědomoval. V předmětu LIT je v oblasti upevňování kognitivních struktur dbát především na trvalé zvládnutí pojmů a vztahů mezi nimi.